

Behovsinspel ”Kunskapshöjande insatser för att öka dikalvsproduktionen”

1.1 Kartläggning av utmaningar

Huvudutmaning

Den främsta utmaningen som detta behov syftar till att adressera är det kraftiga minskandet av antalet dikor och födda kalvar i Sverige. Detta leder till en försämrad tillgång på svenskt nötkött, vilket får konsekvenser för både lantbrukets lönsamhet, den nationella självförsörjningsgraden och den långsiktiga livsmedelsberedskapen.

Orsaker

Flera bakomliggande orsaker bidrar till denna utveckling:

- Låg lönsamhet för lantbrukare med dikor
- Dikalvsproduktionen: Trots höga avräkningspriser nationellt (men låga i ett europeiskt perspektiv) har små och medelstora producenter svårt att få ekonomin att gå ihop.
- Många befintliga stallmiljöer är ålderstigna, opraktiska och arbetskrävande, vilket ökar den dagliga arbetsbelastningen.
- Begränsad överblick över möjligheter: Lantbrukare saknar i många fall stöd för att se vilka affärsmässiga och praktiska möjligheter som finns för att etablera eller utveckla dikalvsproduktion.
- Svårigheter vid generationsskiften: Många gårdar står inför ägarskiften, men det saknas kunskap och inspiration kring alternativa företagsformer och samägande.
- Spretig kunskapsstruktur: Kunskap och rådgivning finns tillgänglig, men är spridd över många olika aktörer och plattformar. Informationen är inte samordnad eller lättillgänglig.
- Fragmentering mellan ämnesområden: Kompetens inom ekonomi, byggnation, djurvelfärd, avel och hållbarhet är ofta uppdelad, vilket gör det svårt att få en sammanhållen vägledning.

Effekter

Om denna utveckling inte bryts får det negativa konsekvenser på flera nivåer:

- För lantbrukaren (individen):

- Färre möjligheter att bedriva hållbar animalieproduktion
- Minskad motivation att satsa eller investera i dikor
- Svårt att rekrytera nya producenter eller överlåta gården till nästa generation
- För branschen och samhället:
 - Minskad tillgång på svenskt nötkött i livsmedelsbutikerna
 - Sjunkande självförsörjningsgrad, vilket ökar beroendet av import
 - Försämrade krisberedskap då nötdjur är det enda animalieproduktionssystem som kan lagras "levande"
 - Igenväxning av ängs- och betesmarker, vilket hotar biologisk mångfald och landskapsvärden

1.2 Omvärldsbevakning

Bakgrund och behovsanalys

Det svenska nötköttet har en viktig roll i livsmedelsförsörjningen, i synnerhet inom dikalvsproduktionen där kor hålls för att föda upp kalvar till slakt. Trots en relativt hög efterfrågan på svenskt nötkött minskar antalet dikor och kalvar i landet. Detta bidrar till en sjunkande självförsörjningsgrad, vilket ökar sårbarheten i svensk livsmedelsproduktion. Dikalvsproduktion ses som ett sätt att öka robustheten i krisberedskapen genom att bygga upp levande lager av livsmedel via småskalig, spridd djurhållning.

Samtidigt är dikalvsproduktion en viktig förutsättning för att bevara öppna landskap och biologisk mångfald i ängs- och betesmarker. För att vända den nedåtgående trenden behöver fler lantbrukare få kunskap och stöd för att starta eller utveckla dikalvsproduktion. Behovet gäller särskilt nyetablerade eller omställande lantbrukare som saknar erfarenhet eller investeringskapital.

Trots att länsstyrelserna erbjuder ett brett utbud av gratis kurser och rådgivning – särskilt inom stärkt konkurrenskraft, företagsledning och djurvälstånd – är informationen ofta svår att hitta och inte alltid riktad specifikt mot dikalvsproduktion. Projekt som "Företagslyft Nöt" erbjuder en utbildning för befintliga producenter som syftar till att stärka företagsledarskap och hållbarhet hos småskaliga köttproducenter genom LEAN, reflektion, ERFA och rådgivare. För cirka 15 år sedan drev organisationen Taurus ett framgångsrikt projekt med kostnadsfri rådgivning till dikalvsproducenter. Frågan är om dessa satsningar haft mätbara långsiktiga effekter – en aspekt värd att undersöka närmare.

I andra länder, som Danmark och Finland, förekommer liknande satsningar. Där kombineras rådgivning med digitala utbildningsplattformar och ekonomiska incitament, vilket kan ge inspiration till hur svenska satsningar kan utvecklas ytterligare.

I tidigare projekt där flera rådgivarkompetenser samordnats till exempel inom området bygg så har det varit mycket uppskattat – både av lantbrukare, som fått bättre beslutsunderlag och färre misstag i byggprocessen, och av rådgivare, som stärkt sin kompetens genom tvärprofessionellt samarbete. Erfarenheterna visar tydligt värdet av samordnad rådgivning för utveckling av lantbruksföretaget och rådgivarna.

	<i>Fördelar</i>	<i>Utmaningar</i>
<i>Internt</i>	Styrkor • Relativt höga avräkningspriser i Sverige, särskilt i ett historiskt perspektiv • Kräver inte stora arealer • Befintliga byggnader kan användas • Tillgång till Betesmark	Svagheter • Höga investeringskostnader • Arbetsintensiv verksamhet • Hög räntenivå för lån
<i>Externt</i>	Möjligheter • Hög efterfrågan på svenskt nötkött • I jmf m. mjölk: lägre investeringskostnader • Bidrar till miljömål och livsmedelsberedskap	Hot • Risk för sänkta avräkningspriser • Minskade ersättningar • Osäkerhet kring framtida regelverk och villkor

Behovet i korthet

- Att öka antalet dikor och därmed bidra till livsmedelsberedskap och bevarade betesmarker.
- Att erbjuda tillgänglig, riktad utbildning och rådgivning till lantbrukare som vill starta eller förbättra sin dikalvsproduktion.

Vad finns redan?

- Länsstyrelsernas kompetensutvecklingsinsatser: rådgivning inom stärkt konkurrenskraft och djurvelfärd, (byggnadsrådgivning, djurvelfärd, ekonomi) ofta kostnadsfritt.
- Subventionerad rådgivning inom Greppa Näringen
- Projekt: "Företagslyft Nöt" som riktar sig till befintliga producenter, hur de kan tänka nytt och att med hjälp av konceptet LEAN utveckla sin produktion.

- Utbildningar inom ekologisk nötköttsproduktion via exempelvis Hushållningssällskapet och Jordbruksverket.

Hur gör andra?

- **Danmark:** Har digitala verktyg, ekonomisk rådgivning och gårdsanalyser anpassade för köttproducenter.
- **Finland:** Varje finländsk gårdsbruksenhet kan få rådgivning för 10 000 euro 2023–2027. EU:s landsbygdsfond ersätter 75 euro/timme för rådgivningsbesöket. Om rådgivningen kostar mer än det kommer rådgivaren överens om priset med jordbrukaren.
- **Andra djurslag i Sverige:** För Gris- och mjölkproduktion finns inga motsvarande satsningar i Sverige.

1.3 Förankring

Behovet har lyfts i form av ett formellt inspel från SNP till Animalienavet. Det bygger på dialog med lantbrukare, rådgivare och branschföreträdare – både formellt, via analysgruppen inom Kunskapsnav Animalieproduktion, och informellt genom direkta kontakter med slakterier och producenter.

Intressent	Hur de påverkas av behovet eller påverkar att det finns
Dikalvsproducenter	Har direkt nytta av ökad rådgivning, kompetens och förbättrade förutsättningar för lönsam produktion.
Blivande dikalvsproducenter	Får tillgång till kunskap, nätverk och affärsmodeller som gör det möjligt att etablera sig.
Ungnötsproducenter	Beroende av kalvar från dikalvsproduktion – bristen på dessa begränsar deras verksamhet.
Slakterier	Riskerar produktionsstopp och lägre kapacitetsutnyttjande p.g.a. brist på djur att slakta.
Livsmedelsbutiker & konsumenter	Kan inte möta efterfrågan på svenskt nötkött – påverkar pris, tillgång och konsumentförtroende.

Intressent	Hur de påverkas av behovet eller påverkar att det finns
Sveriges Nötköttsproducenter (SNP)	Har agerat som initiativtagare för att synliggöra behovet, samla information och driva frågan framåt.
Animalienavet	Mottagare av behovsinspel
Rådgivningsorganisationer (Växa, G&D, Hushållningssällskapet)	Har delkompetens som kan samordnas i ett helhetsinriktat program.
Länsstyrelserna	Erbjuder redan idag rådgivning, men insatserna är spridda, svårnavigerade och ofta generella.
Myndigheter med ansvar för beredskap	Gynnas indirekt genom en stabilare inhemsk nötköttsproduktion och minskat importberoende.

Näringsens engagemang

Näringen har varit aktiv i att både identifiera och bekräfta behovet. Det har skett genom:

- Formellt inspel till Animalienavet från Sveriges Nötköttsproducenter.
- Dialog i analysgruppen inom Kunskapsnav Animalieproduktion, där rådgivare och lantbrukare signalerat att tillgången på en helhetsrådgivning för nystart med dikalvsproduktion är bristfällig – trots att den enligt kartläggningar finns i men är spridd i olika satsningar.
- SNP:s kontakter med lantbrukare, slakterier och rådgivare visar ett brett stöd för satsningen. Det finns oro över minskad produktion, lönsamhet och generationsväxling.
- SNP kommer även att ha en viktig roll i att sprida information om satsningen när den är färdig, både till befintliga och potentiella producenter genom sina kanaler och nätverk.

Målgruppsanpassning

För att satsningen ska komma till faktisk nytta behöver innehållet målgruppsanpassas:

- Olika förkunskapsnivåer: Vissa deltagare är helt nya, andra har viss erfarenhet. Utbildningen bör erbjuda olika startpunkter.
- Flexibelt format: En kombination av digitala moduler och gårdsnära rådgivning föreslås.
- Affärsmässigt fokus: Ekonomi, bygginvesteringar, men även management, foder, avel behöver finnas med.
- Regional anpassning: Förutsättningarna för dikalvsproduktion skiljer sig mellan norra Sverige, skogsbygder och slättlandskap. Det är därför avgörande att lokala aktörer

involveras i de regionala satsningarna för att säkerställa att rådgivningen tar hänsyn till områdesspecifika förutsättningar.

- Helhetssyn: Det föreslås att flera aktörer samverkar, då ingen enskild rådgivarorganisation har all den kompetens som krävs.

Målgrupp

Projektets primära målgrupp är lantbrukare som har befintlig lantbruksverksamhet men ännu inte har startat med dikalvsproduktion, eller på annat sätt arbetar inom lantbruk, men driver inte egen dikalvsproduktion. Det handlar i första hand om:

1. Lantbrukare i generationsskifte där nya idéer eller företagsformer kan realiseras
2. Unga lantbruksintresserade som genom arrende eller nya företagsformer kan realisera dikalv-produktion
3. Relativt nystartade producenter som ännu inte nått lönsamhet och behöver stöd för att utveckla produktionen.
4. Deltidslantbrukare med intresse för en kompletterande inkomstkälla
5. Ungnötsuppfödare som vill säkra kalvförsörjning genom egen dikalvs-produktion
6. Skogsägare med betesmarker och resurser för extensiv djurhållning
7. Spannmålsproducenter med intresse för att diversifiera produktionen

Målgruppen har ofta redan tillgång till mark, byggnader eller maskiner – men behöver kompletterande kunskap, affärsstöd och vägledning för att kunna ta steget in i dikalvsproduktion. Det kan också finnas trösklar i form av investeringsbehov, arbetsbelastning eller otydlig lönsamhet, vilket utbildningen och rådgivningen syftar till att adressera.

1.4 Mål

Övergripande mål (lång sikt)

Att säkerställa en hållbar och stabil produktion av svenskt nötkött genom att öka antalet dikor och kalvar i landet. Detta bidrar till en högre självförsörjningsgrad, stärkt beredskap och ett levande jordbrukslandskap. Målet är viktigt både ur ett nationellt försörjningsperspektiv och för att skapa livskraftiga, lönsamma och generationsöverskridande företag på landsbygden.

Önskvärt att det finns ett växande antal lantbrukare som har etablerat eller vidareutvecklat dikalvsproduktion. Produktion, kunskap och rådgivning samverkar i ett nationellt utbildnings- och rådgivningsprogram med tydlig struktur, anpassat till olika målgrupper och regionala förutsättningar.

Behovsinspelets mål

- Startat ett utbildnings- och rådgivningsprogram som attraherar nya lantbrukare till dikalvsproduktion
- Minskat andelen lantbrukare som anger "okunskap" eller "svårt att komma igång" som hinder för att starta med nötköttsproduktion

Delmål (kort sikt)

• Delmål 1 – Kunskap och motivation

Lantbrukare i målgruppen har fått tillgång till konkret, sammanhållen och relevant kunskap om dikalvsproduktion, inklusive lönsamhet, arbetsmiljö och hållbarhet.

- *Indikator:* Minst 80–85 % av deltagarna uppger ökad kunskap och tydligare bild av möjligheterna med dikalvsproduktion efter utbildningen.

• Delmål 2 – Handlingsberedskap och affärsutveckling

Deltagande lantbrukare har tagit fram en konkret plan för investering eller omställning till dikalvsproduktion, anpassad till sina egna förutsättningar.

- *Indikator:* Minst 60–65 % av deltagarna har en affärsplan eller investeringskalkyl senast sex månader efter avslutad programomgång.

• Delmål 3 – Förbättrad tillgång till rådgivning

Tillgången till helhetsrådgivning har förbättrats genom en samordnad modell med kompetenser inom ekonomi, företagsamhet, bygg och produktion

- *Indikator:* Minst 80 % av deltagarna upplever att de fått rådgivning som är relevant, samordnad och tillämpbar på gårdsnivå.

• Delmål 4 – Långsiktig effekt och nyproduktion

Fler lantbrukare har påbörjat eller förberett konkret produktion av dikor och kalvar under projektiden.

- *Indikator:* Minst 20–25 % av deltagarna har vid projektets slut startat eller gjort investeringar som möjliggör dikalvsproduktion.

1.5 Aktivitetsplan

Följande ska beskrivas i aktivitetsplanen:

- vilka aktiviteter som ska genomföras som bidrar till att nå målen
- hur många personer som ska nås via aktiviteterna
- hur resultaten från aktiviteterna ska spridas
- kunskapsnavets roll i aktiviteterna som ska genomföras, om så är aktuellt

Aktivitetsplan

Aktivitet	Beskrivning	Per år	Tidsplan
1. Intresseanmälan & urval	Digitalt formulär för lantbrukare att anmäla intresse till programmet. Urval utifrån kriterier som potential, geografisk spridning, förutsättningar.	ca 150 anmälningar → 50 antagna per år	Q1 varje år
2. Inledande rådgivningsbesök på gård	Individuellt rådgivningsmöte med specialiserade rådgivare (byggnation, ekonomi, produktionsinriktning)	50 gårdar × 3 rådgivare × 2 h	Q1–Q2 varje år
3. Utbildningsprogram - modulbaserat	5 digitala moduler + 2 fysiska träffar: • Ekonomi och lönsamhet • Stalllösningar och arbetsmiljö • Avel och kalvning • Foder och bete • Marknad och hållbarhet	ca 50 deltagare	Q2–Q3 varje år
4. Fortsatt rådgivning och affärsutveckling	3 uppföljande rådgivningsbesök per gård. Fokus: affärsplan, produktionsstrategi, investering	50 gårdar × 4 besök × 3 rådgivare × 2 h	Q3–Q4 varje år
5. Kunskapssammanställning & publicering	Årlig uppdatering av guider, checklistor, exempel. Sammanställa ny och befintlig kunskap Publicering på lantbruketskunskapsbank.se.	–	Löpande

Löpande utveckling av projektet

Aktivitet	Syfte	Genomförande	Tidsplan
6. Utvärdering efter varje modul och omgång	Feedbackinsamling och uppföljning från deltagare	Enkät + rådgivardialog, korta intervjuer	Q3–Q4 varje år
7. Revidering inför nästa omgång	Sammanställa erfarenheter och förbättra programinnehåll. Justera utbildning, rådgivningsupplägg med mera	Projektledning + rådgivare	Q4 varje år
8. Extern referensgrupp	Kvalitetssäkring och utvecklingsdialog	2 möten/år	Q2 och Q4 varje år
9. Årsutvärdering	Mäta effekter, dokumentera förbättringsbehov och resultat.	Rapport från projektledning	Q1 år 2, Q1 år 3
10. Kunskapsinsamling från deltagare	Dokumentera goda exempel, frågor, innovationer som uppstått.	Rådgivare och deltagare medverkar	Q4 varje år
11. Utvärdering och förslag till nästa programperiod	Säkerställa lärande och förbättring genom att utvärdera projektets genomförande och resultat samt ta fram ett konkret förslag för hur projektet kan vidareutvecklas i kommande programperiod.	Projektledning + rådgivare	Q4 år 3

Animalienavets roll i projektet

Animalienavet utgör en viktig plattform för spridning och tillgängliggörande av kunskap. Allt material som tas fram inom projektet – såsom utbildningsinnehåll, mallar, exempel och rapporter – kommer att publiceras på Lantbrukets kunskapsbank, som förvaltas av Animalienavet.

Rutiner finns redan etablerade för regelbunden uppföljning och uppdatering av innehållet på kunskapsbanken. Projektets kunskapsmaterial kommer att infogas i dessa strukturer, vilket säkerställer att det fortsatt hålls aktuellt även efter att projektet avslutats.

Animalienavet bidrar även med:

- Stöd vid spridning av projektets resultat och material till andra aktörer i näringen
- Samordning av publicering enligt gällande struktur på kunskapsbanken

- Vara kontakt för frågor om innehåll och tillgång under och efter projektets slut

Det operativa genomförandet av utbildningar, rådgivning och utvärdering sker i huvudsak av deltagande aktörer inom rådgivning och utbildning.